

Henri Swinkels

Een pas de deux voor politiek en cultuur

Is het cultuurbestel gebaat
bij (de)politisering?

Performance van De Kwekerij bij de
opening van de LochHal, Tilburg, 24 januari
2019. Fotografie: Camiel Donders

De Raad voor Cultuur stelt voor om de vierjaarlijkse besluitvorming over cultuursubsidies te verlengen met een of twee jaar. Dat zou de politiek meer op afstand houden en ruimte geven voor experiment. Het gevaar is daarmee dat politiek en cultuur van elkaar vervreemden. Moeten zij misschien juist meer samenwerken?

Met enige regelmaat, en met name rond de verdeling van cultuursubsidies, treffen politiek en cultuur elkaar in een soort rituele dans. Terwijl de politiek onder verwijzing naar Thorbecke (de overheid oordeelt niet over kunst) op voorhand afstand probeert te bewaren, grijpt de cultuur op haar beurt naar ‘kunst voor de kunst’ (l’art pour l’art) om zich vooral op de eigen choreografie te concentreren. Wat resulteert is een dansvloer waar beide partners omzichtig om elkaar heen draaien en er hooguit ‘stiekem’ en op gepaste afstand wordt gedanst. In de hoop dat de ander het leuk vindt.

En het is precies deze Thorbecke-doctrine die, ondanks verschillende toenaderingspogingen, nog immer het fundament vormt van ons cultuurbestel. Waar de Raad voor Cultuur, de fondsen en kennis- en steunorganisaties, in hun rol als ‘matchmaker’, geacht worden tussen beide te bemiddelen, bevestigen en bestendigen ze gelijktijdig de afstand tussen politiek en cultuur. Het wederzijds omzichtig betreden van de dansvloer zorgt ervoor dat politiek en cultuur elkaar vrijwel uitsluitend treffen bij de finale keuze van de danspartners, de individuele cultuurinstellingen. De Raad voor Cultuur signaleerde dan ook eerder ‘dat het cultuurbestel steeds minder doet waarvoor het bedoeld is: randvoorwaarden creëren voor een bloeiend cultureel leven’ (Raad voor Cultuur 2017, 3). Het cultuurbestel was te sterk nationaal georiënteerd en gericht op individuele instellingen in plaats van op de samenhang van culturele voorzieningen (Raad voor Cultuur 2017). Deze planperiode zijn daarom de stedelijke cultuurregio’s geïntroduceerd. Daarmee verschuift de oriëntatie in het cultuurbestel naar het regionale ‘cultureel

ecosysteem’, een niveau waarvan de verwachting is dat daar de schroom om elkaar op de dansvloer te benaderen eenvoudiger overwonnen kan worden.

‘It takes two to tango’

Het is echter de vraag of de afstand tussen politiek en cultuur met een verschuiving van het nationale naar het regionale niveau overbrugd kan worden. Misschien is de ontmoeting er vanzelfsprekender, de toenadering gemakkelijker en de drempel wat lager. Maar daarmee vormt het ontwikkelen en versterken van de regionale culturele infrastructuur nog niet vanzelf het leidmotief. Het is zelfs denkbaar dat in het regionale ecosysteem de onderlinge onskent-onsrelaties dusdanig zijn, dat het cultuurbeleid er politiek vorm krijgt met een (heimelijk) oogje op specifieke partners. De stedelijke cultuurregio is een interessante exercitie, maar de recente toekenningen in deze planperiode laten zien dat vooralsnog ook de regio de focus nog vooral richt op individuele culturele instellingen. Waar de regio’s hoopten dat hun regio-profiel zich zou vertalen in meer toekenningen op nationaal niveau, bleef dat – vooral bij het Fonds Podiumkunsten – in eerste aanleg uit. ‘Onze unieke regioprofielen waren toch óók voor ónze makers bedoeld?’ vroegen betrokken gedeputeerden zich daarop publiekelijk af (Rijsberman et al. 2020). De stedelijke cultuurregio’s bieden dan misschien een kans, maar zeker geen garantie.

Maar ‘it takes two to tango’ en dus dienen we naar zowel de politiek als de representanten van het culturele veld te kijken. Het is allereerst de politiek die het beraad over de samenhang →

van culturele voorzieningen en de analyse, duiding en ontwikkeling van een duurzaam cultureel ecosysteem, grotendeels heeft uitbesteed. De ontwikkeling van cultuurbeleid is daardoor in handen gegeven van de Raad voor Cultuur, de fondsen en het uitgebreide beleidsnetwerk van (nationale en regionale) culturele kennis- en steunorganisaties, koepels, belangenorganisaties en vertegenwoordigers van het culturele veld dat zich om hen heen gevormd heeft. Idealiter bundelt dit beleidsnetwerk de breed in het veld aanwezige kennis, kunde, ervaring en expertise, en neemt het zo het voortouw in het ontwikkelen en ontwerpen van een samenhangend cultuurbeleid. Met als resultaat een plan of advies dat culturele voorzieningen in hun samenhang beziet, onderlinge afstemming en samenwerking organiseert, toegankelijkheid en pluriformiteit garandeert en de publieke betekenis en maatschappelijke waarde van cultuur agendeert.

Verplichte danswedstrijd

Maar het beleidsnetwerk functioneert helaas niet zo ideaal. De belangen zijn groot en meerjarige zekerheid is van levensbelang. En ondanks alle pogingen de discussie over het cultuurbeleid belangeloos te voeren, zijn het vooral de grotere gevestigde culturele instellingen die in dit netwerk kunnen investeren, er positie in weten te verwerven en als geen ander de weg weten in de beleidscarrousel. Anders dan de individuele

Meer afstand tussen politiek en cultuur betekent ook vervreemding

Performance tijdens *Making Space Week*, Tilburg, 2017. Fotografie: William van der Voort

makers, kleinere gezelschappen of instellingen beschikken zij over de noodzakelijke capaciteit en mogelijkheden om zich opiniërend in het netwerk te manifesteren, door gerichte lobby beleidskeuzes te beïnvloeden en deze – met de kennis van de eigen praktijk – naar hun hand te zetten. En lukt dat onverhoopt niet, dan weet men wel hoe een aanvraag naar het overeengekomen beleid te modelleren. Zo wordt er in het beleidsnetwerk weliswaar nieuw beleid ontwikkeld, maar met op voorhand een scherp oog voor hoe dat uitpakt voor de prominent in dit netwerk opererende individuele instellingen. Al met al blijkt de focus op individuele instellingen dus niet voorbehouden aan de politiek. Het is evengoed een kwaal van het huidige cultuurbestel, of eigenlijk van de afstand in dit bestel tussen politiek en cultuur.

Toch klinkt depolitisering (minder overheidsbemoeyenis) de cultuursector veelal als muziek in de oren. Dat komt omdat de vierjaarlijkse, finale politieke besluitvorming over de toekenningen van (meerjarige) subsidies, voor het culturele veld voelt – om in de beeldspraak te blijven – als een gekunstelde danswedstrijd met een lekenjury. De politieke bemoeienis is daar betrekkelijk willekeurig en baseert zich doorgaans meer op persoonlijke voorkeuren, bestaande sentimenten en sympathieën, dan dat zij oog heeft voor de opbouw van een duurzaam samenhangend cultureel ecosysteem. Deze terugkerende verplichte danswedstrijd betekent elke keer opnieuw onzekerheid over het voortbestaan van de eigen culturele instelling en beperkt aldus de ruimte voor investeringen en het aangaan van risico's. Een verlenging van

de planperiode met een of twee jaar, zoals de Raad voor Cultuur nu voorstelt, vergroot daarmee de weerbaarheid, de experimenteer-ruimte en de betekenis voor het culturele ecosysteem van betrokken culturele instellingen. Alle reden om een dergelijke vorm van depolitisering enthousiast te omarmen.

Maar er schuilt ook gevaar in depolitisering. Meer afstand tussen politiek en cultuur betekent namelijk ook vervreemding. Waar de politiek haar rol in het cultuurbeleid marginaliseert, verliezen de onder politici aanwezige kennis, ervaring en interesse in het kunst- en cultuurveld hun belang. Gaandeweg verdwijnt daarmee onder politici de interesse en deskundigheid in de complexe dynamiek van het nationale of regionale culturele ecosysteem en blijft van het cultuurbeleid niet veel meer over dan een kostenpost op de begroting. Cultuur verschuift dan naar de randen van de politieke belangstelling en maakt gereede kans bij een bezuinigingsronde uit het zicht te raken. Exemplarisch is natuurlijk de uitspraak van Halbe Zijlstra over zijn gebrek aan kennis van het kunst- en cultuurveld: 'Als je zoveel moet bezuinigen is dat eerder een voordeel dan een nadeel' (Bockma 2011). Het maakt pijnlijk duidelijk welk gevaar schuilt in vergaande depolitisering van het cultuurbestel.

Pas de deux

Er is dus, als het moet gaan over de kwaliteit, pluriformiteit, toegankelijkheid en weerbaarheid van het culturele ecosysteem als geheel, alle belang bij meer overheidsbemoeyenis. Terwijl de toekenning aan individuele instellingen, waar de politiek nu de focus op legt, juist met veel minder bemoeienis toe zou kunnen. Bij de introductie van de stedelijke cultuurregio door de Raad voor Cultuur is dus niet zozeer de verschuiving van het nationale naar het regionale niveau relevant, maar vooral het verschuiven van de focus van individuele instellingen naar het culturele ecosysteem als geheel. Zowel regionaal als nationaal dienen politiek en cultuur samen het culturele ecosysteem vorm te geven en zich indringend te bemoeien met de randvoorwaarden voor een bloeiend cultureel leven. Het tot nu toe wat afstandelijk schuifelen op de dansvloer mag in de toekomst het karakter krijgen van een serieus te nemen pas de deux. →

Het zou dus wat waard zijn als de danspartners, ongeacht het niveau, over de eerste schroom heen stappen. Want als beiden elkaar beter leren kennen, zijn er naast de overduidelijke verschillen verrassend veel overeenkomsten te ontdekken in de manier waarop zowel politiek als cultuur zich verhouden tot de samenleving. Ze delen de wijze waarop ze betekenis geven aan de (complexe) wereld om ons heen. Want welbeschouwd zijn beiden bezig met het uitdrukken van een mening of inzicht, om daarmee richting te geven aan het gesprek, de beweging, waarmee we onze samenleving vorm geven. Allebei hebben ze publiek nodig, omdat hun inzicht (in de vorm van een standpunt of kunstwerk) pas zijn betekenis krijgt als het wordt (voor)gedragen, getoond en gehoord. En beiden verkondigen geen (louder) wetenschappelijke waarheid of feiten, maar vragen om bijval, waardering of instemming met het door hen verkregen nieuwe inzicht (Hermsen 2020, 166). Wie ervoor openstaat ziet alle ingrediënten en voorwaarden voor een nadere of hernieuwde kennismaking.

Deze overeenkomsten tussen politiek en cultuur konden we expliciet waarnemen in het begin van de coronacrisis, toen premier Rutte zei: 'Je moet in een crisis zoals deze [...] op basis van maximaal 50 procent van de kennis die je hebt 100 procent van de besluiten nemen.'¹ Hij bevestigde daarmee dat ook politici vragen om bijval, waardering en instemming met een

door hen verkregen inzicht, dat is terug te voeren op zoiets als verbeelding, intuïtie, een (voor-)gevoel of ingeving. Een mening die, om van betekenis te zijn, bij herhaling publiekelijk moet worden getoond en uitgevent met de bedoeling richting te geven aan het gesprek en de beweging in de Nederlandse samenleving. En ook deze mening van de premier riep, zoals menig kunstwerk, onvoorzien heftige emoties en reacties op. Een teken dat het gesprek over hoe we onze samenleving vorm geven, inderdaad volop was gestart.

Al met al lijkt het cultuurbestel gebaat bij zowel depolitisering bij de beoordeling van aanvragen van individuele cultuurinstellingen, als politisering waar het belang, de inrichting en vormgeving van het cultuurbeleid en de culturele infrastructuur besproken worden. De (regionale) beleidsnetwerken van culturele kennis- en steunorganisaties, koepels, belangenorganisaties en vertegenwoordigers van culturele instellingen, doen er daarom goed aan politici nadrukkelijk bij de beleidsontwikkeling te betrekken.

Het vraagt natuurlijk ook enig politiek engagement vanuit de culturele sector om de politiek op de dansvloer te krijgen. Maar als een culturele instelling er werkelijk van droomt iets te doen wat sociaal-maatschappelijk impact veroorzaakt, samenwerking genereert en meer 'echt' is dan louter kunst (vrij naar Dan Graham)², dan mag ze niet schromen de politiek

Performance van De Kwekerij bij de opening van de LocHal, Tilburg, 24 januari 2019. Fotografie: Camiel Donders

NICE bijeenkomst
De Stijl, KunstLoc,
 Tilburg, 2019.
 Fotografie: Imara
 Angulo Vidal

ten dans te vragen. Hier zien we overigens al jaren een ontwikkeling in de cultuursector, waarbij deze zich op verschillende fronten weet te verbinden met de maatschappelijke opgaven die ook de politiek agendeert. Er is een stroming waarneembaar van meer idealistisch gedreven kunst en de globale coronacrisis maakt het belang en de waarde duidelijk van het ‘echt’ kunnen ontmoeten. Het is voor de cultuursector juist de kunst om die ontmoetingen van een context te voorzien, waardoor ze meerwaarde krijgen en aan betekenis winnen. Opgeteld biedt het enorme kansen als politiek en cultuur meer en wellicht inniger de handen ineenslaan. En met wat oefening zijn ze wellicht in staat ons te verrassen met een onverwacht fraaie pas de deux. De betekenis daarvan kan nauwelijks overschat worden. ●

Literatuur

- Bockma, H. (2011) “‘Er zit pijn in, dat klopt’”: interview Halbe Zijlstra, staatssecretaris voor cultuur’. In: *de Volkskrant*, 11 juni.
- Hermesen, J.J. (2020) *Ogenblik en eeuwigheid: essays over kunst, filosofie en tijd*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Raad voor Cultuur (2017) *Cultuur voor stad, land en regio: de rol van stedelijke cultuurregio's in het cultuurbestel*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Rijsberman, M. (et al.) (2020) ‘Kunst moet, behalve dan in de provincie’. In: *de Volkskrant*, 20 augustus.

Noten

- 1 Persconferentie na afloop van de ministerraad 13 maart 2020.
- 2 ‘All artists are alike. They dream of doing something that’s more social, more collaborative, and more real than art.’ (www.theartstory.org/artist/grahm-dan/)

Henri Swinkels is sinds 1 januari 2021 directeur-bestuurder Kunstloc Brabant. Van 2015 tot 2019 was hij gedeputeerde Leefbaarheid en Cultuur van de provincie Noord-Brabant. Fotografie: Erwin Vrensen